

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Республики Тыва

Администрация Барун-Хемчикского кожууна Республики Тыва

МБОУ СОШ с. Шекпээр

РАССМОТРЕНО

руководителем ШМО
начальных классов

Куулар Куулар Ч. С.
Протокол №1
от «30» 08 2024 г.

СОГЛАСОВАНО

заместителем
директора по УВР

Саая Саая А. Ч.
Протокол №1
от «21» 09 2024 г.

УТВЕРЖДЕНО

директором Шекпээр

Куулар Куулар Ч. С.
Приказ № 1
от «__» ____ 2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

внеурочной деятельности

«Улусчу ужурлар»

для обучающихся 2 класса на 2024-2025 учебный год

учителя начальных классов

Ооржак Алефтины Кайгал-ооловны

Шекпээр - 2024

«УЛУСЧУ УЖУРЛАР»

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

Бо программаны 1-4 класстарга шенелделиг өөредилге-номчулга ному «Улусчу уjurларга» даянып тургускан.

Улусчу педагогика амгы национал школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажыл-чорудулгазының кол үндезинин ургузуп, ниити өөредилге системаларында чаа угланыышкын, тускай быжыг турушту ээлеп турар. Чоннуң чаагай чаңчылдары, сагылга ёзулалдары, уjurлары улусчу педагогиканың кол өзээн тургуспушаан, өзүп орав салгалдың кижизидилгезинин деп шилгелиг аргаларын байлакшыдып турар.

Улусчу педагогика амгы школанын ооредилге-кижизидилгелиг ажылынын кол үндезинин тургузуп, ниити ооредилге системазында чаа угланыышкын, тускай эртем болуп турар. Чоннун чаагай чанчылдары, сагылга-ёзулалдары, уjurлары улусчу педагогиканын кол өзээн тургузуп турар. Улусчу педагогиканын идеялары, байлак дуржулгазы болгаш аргалары чугле школада, башкылаашкында ажыгаттынып турар эвес, а ог-буле кижизидилгезинде, ада-иелер ортузунда тарап нептерээн.

Улусчу педагогика дээрге ог-буленин, торел-болук улустун болгаш чоннун уруглар кижизидилгезинин дуржулгазы, а этнопедагогика ону шинчилээр эртем. Оон кол сорулгазы – улусчу педагогиканын уjur-утказын, аргаларын шинчилээри, оон депшилгелиг аргаларын ооредилге-кижизидилге ажылынга таарыштыр ажыглаары.

Аныяк салгалга торээн чоннунун депшилгелиг дуржулгазын дамчыдары, ону шингээттирери – кандыг-даа куруненин ыдыктыг хулээлгези. Кандыг-даа чон тускай психологиялыг, бодунун амыдыралынга дуушкен ажыл-агыйлыг, уjurларлыг, ёзулалдарлыг. Тыва чон боду уруглар кижизидер арга-хоргалыг, улегер-чижектерлиг, педагогиктиг культуралыг.

«Улусчу уjurлар» - амыдырал эртеми-дир. Ол ал-бодувус, ог-булевис, аал-коданывыс, доргул-торелдеривис, чер-чурттувус, ажыл-агыйывыс, культуравыс, а кол-ла чуул, мозу-шынарывыс дугайында эртемивис-тир. Амгы болгаш келир уенин салгалынын будустуг мозузун хевирлеп, буянныг ажыл-ишти хевирлеп ооредир уjurлуг бис. Улусчу уjurларны тускай курс (ооредилге эртеми) кылдыр ооредири дээрге-ле национал чанчылдарны ханыладыр коору ол.

Кижипедагогиктиг культуранын хереглекчизи, эдилекчизи, тургузукчузу, кадагалакчызы, нептередикчизи.

Проблемазы: ог-буле, торгул-торел харылзаалары, ундезин ажил-агый, торээн чер-чурт дугайында айтырыглар, этикет, бойдус ужурлары, кижинин тура-соруу, сагыш-сеткили, оске чоннарнын культуразы.

Сорулгазы:

- ада-огбелеривистин, чоннун депшилгелиг дуржулгазын уругларга шингээттирери;
- амгы болгаш келир уенин салгалынын будуштуг мозузун хевирлээри;
- уругларны ужур сагыыр толептиг кижилер кылдыр кижизидери;
- уругларнын чогаадкчы шинээн сайзырадыры;
- уругларнын аналитиктиг болгаш кара угаан-биле бодаар шынарларын сайзырадыры;

Тургузуу: курстун ажилчын программазын Г.Д.Сундуйнун «Улусчу ужурлар» 1-2 класстарга ооредилге номчулга номунга таарыштыр 1 чылга тургускан. Неделяда 1 шак. Чылда 34 шак.

Даянганы: «Улусчу педагогика» 2004 ч. авторлары Г.Д.Сундуй, Г.К.Ондар.

Хамаарылгазы: класстан дашкаар ажил.

Ажыглаар методтары, аргалары: беседа, оюннар, маргылдаалар, моорейлер, хана солун, биче шинчилээшкин ажылы.

Улусчу ужурларны кижизидеринин кол ооргалары: улегер домактар, тывызыктар, чечен домактар, ырлар, когудуглер, тоолдар, тоолчургу чугаалар, улустун оюннары.

2-ги класс.

Темазы: «Чанчылдын чаражы».

Тематиктиг планы:

- 1.Этикет. (8ш.)
- 2.Рольдарга чарлып алгаш ойнанар. (4ш.)
- 3.Кижинин чаражы – будужунде. (21ш.)
- 4.Туннел кичээл. (1ш.)

2-ги классты доозуп тургаш, оореникчи шингээдип алган турар ужурлуг билии:

- торээн суурунун дугайында:
- чурттап турар республиказынын адын, топ хоорайынын адын;
- торээн суурунун чоогунда чурумалдыг черлер аттарын;
- ог-буле дугайында; торел улустун хундулежип адажырын;
- тыва ог дугайында, оон хундукелдиг черлерин;
- мал-маган аттарын ангылып адап билирин;
- ог-булеге ээлдек болурун;

-кырган кижилерни хундулээрин;

2-ги классты доозуп тургаш, билир турар уjurлуг:

-Тыва Республиканын тугунун онун, сулде демдээнин дугайында;

-торээн суурунун адын, кайы кожуунга хамааржырын,

-бодунун чурттап турар адресин;

-ада-иезинин, чоок торел улустарынын ат-сывын, хундулеп адаарын;

-бажын херекселдеринин аттарын, бажын иштинин арыг-силиг, чурумун;

-ээлдек чугаа уjurларын;

-ог-булеге келген кижини хулээп алырын;

-оол кижини, кыс кижини кандыг болурун;

-шырай, кылаш, шимчээшкин, чодуреринин, синмиреринин, азыраынын, оске кижини херекселинге дегбезинин уjurларын.

Программаның кол угланышкыны дараазында сорулгаларны чедип алырынче угланган:

- а) Бодун каяа-даа төлептиг ап билири;
- б) Этикет база янзы-бүрү уjurларны сагып билирин чаңчыктырар;
- в) Улуг улусту хүндүлеп, бичи кижилерни кээргеп, чаптап билири. Хире шаа-биле дузазын чедирип, ачы-буянныг, биче сеткилдиг болурун хевирлээр;
- г) Тываның, Россияның база янзы-бүрү чоннарның ёзу-чаңчылдары, улусчу байырлалдары-биле уругларны таныштырар;
- д) Өг-бүлезиниң кижигүннери база эш-өөрү-биле эп-найыралдыг, хүндүлээчел, дузааргак болуру. Сагылга-чурумга хамаарышкан мораль-этиктиг билиглерни сагып билиринге чаңчыктырар;
- е) Төрээн чурту – Тывазынга, Россияга ынаа болгаш чоргааралы. Ооң бойдузунга дириг амытаннарынга, үнүштеринге, арга-арыынга сагыш-човангыр, хумагалыг хамаарылгазы болгаш сагыыр уjurлары.

Өөреникчилерниң шиңгээдип алыр билиглеринге, мергежилдеринге болгаш чаңчылдарынга кол негелделер.

2-ги классты доозуп турар өөреникчилерниң билип алыр уjurлуг чүүлдери:

- этикетке хамаарышкан тыва улустун ёзу-чаңчылдарны билири;
- бичии кижинин ада-иезинге ээлдек-эвилен болуру;
- кижилернин хар-назынын барымдаалап, оларны хундулээр;

- чугаа уезинде бодун топтуг алдынары, ниити аажы-чан культуразынын чарылбас кезээ деп чувени шингээдип алыр;
- янзы-буру байдалдарга бодун толептиг алдынып билири;
- оол кижии база кыс кижиге хамаарышкан дурум-сагылгалары;
- оске бажынче кирерде сагылгалар;
- бажынга келген кижини хулээп алырынын ужурлары;
- кылаш ужурлары;
- чугаа уезинде хол-буттун, арын-шырайнын шимчээшкиннери.

2-ги класстың доозукчуларының билиглерни шингээдип алырының аргалары:

- чаңчылдар, сагылгаларны анаа-ла ёзу барымдаалап эвес, а оларның ужур-утказын хандыр билип алыр.
- Боттарының аразында хүндүткелдиг, чазык-чаагай чугаалажыр.
- Эжиниң саналын деткиир азы анаа бодунуң хуузунда бодалын немээр.
- Эш-өөрүнүң сөзүн дыңнаар, оларга дузалажыр, кошкактарны камгалаар мөзү-шынарга кижизидер.

2-ги класстын улусчу ужурларга календарь-тематиктиг планы

№	Шагы	Тема	Сорулгалары	Өөреникчилернин билиглеринге негелделер	Эрттирер хүнү	
					план	факт
Чаңчылдын чаражы.						
1	1	Этикет.	Этикет деп чуу чүвөл ону билиндирер. Анаа чүү хамааржырын билиндирер.	Этикет хүн-бүрүдө ажыглаар чурум. Ук терминге хамаарышкан чижектерни кирип билири.		
2	1	Курай-курай.	Ырны чүглө дыңнаар эвес, а ону медегер, чүнүң дугайында бижээнин өөреникчилерге чедирер.	Ырда ырлаан эвилең-ээлдек ужурларны тывары.		
3	1	Өг-бүлөгө ээлдек болуру.	Чоок төрөл улус аразында харылзаа. Эргелеткен, чассыткан сөстөр.	Чүглө кады төрөөн кижилерин эргим кылдыр адаар эвес, а оларга кандыг-бир байдалда чымчак сеткил күзеп, хүндүлээри.		
4	1	Чарашпай. Дуңмам.	Ырны чүглө дыңнаар эвес, а ону медегер, чүнүң дугайында бижээнин өөреникчилерге чедирер.	Чарашпайның эки шынарларын тып билири.		
5	1	Назын хүндүзү.	Назын хүндүзүнүн дугайында билиндирер.	Дүрүм сагыгларны угаап-бодап, ону чижектер кырынга тайылбырлап билири.		
6	1	Кырган-авам.	Ырны дыңнаар, ырлажыр.	Кырган-авазын хундулеп билири.		
7	1	Б. Комбу. «Чурттуң төлдери».	Ада-чурттуң кым салгаарын билиндирер.	Шүлүктү аянынг номчуп, ооң утказын дамчыдып билер.		
8	1	Ээлдек чугаа ужурлары.	Ккижилер янзы-бүрү байдалдарга чугаалажырын көргүзөр.	Чугаа үезинде янзы-бүрү эмоцияларны илередири.		
9	1	Таныжары.	Бодун таныштырып билирин чедип алыр.	Бодунуң чүглө ат-сывы эвес, а өске-даа информацияны айтырып база бодунуң дугайында чугаалап таныжар.		

10	1	Таныштылары.	Улуска эш-өөрүн, өске-даа кижилерин таныштырар чурумнар.	Янзы-бүрү байдалдарны оңйап тургаш, эш-өөрүн таныштырар.		
11 - 12	2	Янзы-буру чугаа ужурлары.	Чугаалажылга этикедин сагырын чедип алыр.	Эптиг-чөптүг сөстөрнү ажыглааары дээрге, улустарның бүзүрел, хүндүткелин чаалап алыры дээрзин угаап билип алыр.		
13 - 14	2	Кижинин даштыкы хевирин чугаа-биле дамчыдары.	Даштыкы хевирин барымдаалап чугаалажыдылга чорудары.	Даштыкы хевирин чугаа-биле дамчыдып тура, ажыглаар-ажыглавас сөстөрнү билип алыр.		
Кижинин чаражы – будужунде.						
15 - 16	2	Оол кижини.	Өг-бүлениң, дөргүл-төрөл улустуң, ада-чурттуң даяныр чөленгиижи, ынаныжы – оол кижини деп чүвени өөреникчилерге угаадыр.	Эр кижиге хамаарышкан хүлээлгелерни шингээдиң алыр.		
17	1	Э. Кечил-оол. «Угаан-бодал». А. Арапчор. «Эр кижинин чангыс состуу». А. Даржай. «Кижини нууру».	Шүлүктөрнү аянныг номчудар.	Шүлүк бүрүзүңгө хамаарышкан амыдыралдан болуушкуннарны аңгылап, чижек кылдыр бээри.		
18	1	Эреспей. Чунгусту.	Ырыларны ырладыр.	Утказын билип алыр.		
19	1	А. Шоюн. «Таныжылга».	Эптиг-эвилец сөстен кижини сеткили чазыга бээр, а багай сөстөрдөн муңгарай бээрин чугаалажыр.	Чогаалдың маадырының кылган чоруунга бодунуң үзел-бодалын чугаалап өөренир.		
20	1	Кыс кижини.	Өг-бүлениң чырыткызы, одаан тудар кижини – кыс кижини дээрзин билиндирер.	Кыс кижиге хамаарышкан эки шынарларны сактып аар, кыс кижиниң арыг-силиг, чазык-чаагай шырайлыг, сагыш-човаачал болурун билип алыр.		
21	1	Электей бээр.	Ырны ылажыыр	Чүгө ырны бижээнин чугаалаар.		
22	1	Бичини кижиниң өске огже (бажыңче)	Суурга, хоорайга, аал коданга сагыыр ужурлар-биле	Суурда бажыңче, аал коданче, хоорайда квартираже кирерде		

		кирерде сагыр ужурлары.	таныштырар.	чүнү сагырын билип алыр.		
23 - 24	2	Огге (бажыңга) келген кижини хүлээп алырының ужурлары.	Келген кижини хүндүлөп уткуп алырының негелделери-биле уругларны таныштырар.	Бажыңга кижини келзе, канчаар уткуурун, дөрже чалаарын, үдээрин сактып алыр.		
25	1	Шырай ужуру.	Шырай ужурунун дугайында өөреникчилернин билиин улам ханыладыр.	Бардам шырай, чазык шырай, эскет чок болгаш кенен шырайлар дугайында билип алыр.		
26 - 27	2	Хөглүгбей. Кылаш ужурлары.	Кылаш кижинин дугайында чугаалап турар бир кол чүүл дээрзин дамчыдар.	Кижинин кылажы кандыг болза экизин билип алыр.		
28	1	Шимчээшкин ужурлары.	Кижинин шимчээшкини кандыг болурун угаадыр.	Хол-бут шимчээшкинни, кыс кижинин машинаже кирерде шимчээшкиннери, чугаа үезинде шимчээкиннер дугайында билип алыр.		
29 - 30	2	Чөдүреринин ужурлары. Сиңмиреринин ужурлары. Азырарының ужурлары. Өөш эде берзе.	Янзы-бүрү байдалдарга чүнү канчаарын чижектерге көргүзүп тайылбырлаар.	Янзы-бүрү байдалдарга белен болдур кылдыр ону кезээде сактып, бодап чоруур.		
31	1	Өске кижинин херекселинг дегбезинин ужурлары.	Өске кижинин херекселинге чөпшээрел чокка дээп болбазын кижизидер.	Чөпшээрел, диленир чорук дугайында билип алыр.		
32	1	Бнак авамга.	Брны ылажыыр	Чүге ырны бижээнин чугаалаар.		
33	1	Чаңчыл чарашта – чоргаар, кижини экиде – дыш. Салгакчы бис.	Өөрөнгөн чүүлдерин сактып чугаалажыр.	Сагып, кылып чоруур ужурларының дугайында кыска медээни дамчыдар.		
34	1	Бичии-Салаа. (Тыва улустун тоолу.)	Тоолду аянынг номчуурун билиндирер.	Тоолдун утказынга даянып андыг болурун билип алыр.		

Прочтено, пронумеровано и
скреплено печатью

8 страниц

Директор МБОУ СОШ с. Шектэр
Куулар К.И.

« » сентября 2024г.

